

Anita Belcheva, «Εισαγωγή»

(για το έργο *Ο Έπαινος των γυναικών*)

Το ποίημα αποτελείται από 735 ομοιοκατάληκτους τροχαϊκούς οκτασύλλαβους στίχους και παραδίδεται σε ένα μόνο χειρόγραφο του 16ου αιώνα, τον κώδικα Collegio Greco 4, που βρίσκεται στο Ελληνικό Κολλέγιο της Ρώμης. Εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1905 από τον βυζαντινολόγο Κ. Krumbacher, μαζί και ως συνέχεια του *Συναξαρίου των ευγενικών και τιμιωτάτων αρχοντισσών*,¹ που στον κώδικα προηγείται του *Επαίνου*, ωστόσο τα τελευταία χρόνια έχει γίνει ευρέως αποδεκτό ότι πρόκειται για δύο διαφορετικά έργα. Το ποίημα παραδίδεται ανώνυμα και, σύμφωνα με το γλωσσικό του ιδίωμα, φαίνεται πως έχει γραφτεί στην Κρήτη στα τέλη του 15ου αιώνα (Σταυρακοπούλου 2013, 10).

Από τον 14ο αιώνα και εξής αρχίζουν να εμφανίζονται επώνυμοι κρητικοί ποιητές, όπως ο [Στέφανος Σαχλίκης](#), ο Λεονάρδος (ή Λινάρδος) Ντελλαπόρτας, ο [Μαρίνος Φαλιέρος](#), ο Ιωάννης Πικατόρος, ο [Γεώργιος Χούμνος](#) και ο, κατά τ' άλλα, αταύτιστος [Μπεργαδής](#): για αρκετούς από τους παραπάνω συγγραφείς είμαστε πλέον σε θέση να έχουμε μια αρκετά ευκρινή εικόνα της ζωής και της εν γένει δραστηριότητάς τους, χάρη στα στοιχεία που έχουν προκύψει τις τελευταίες δεκαετίες από την έρευνα στις σωζόμενες αρχαιακές πηγές της Βενετικής Δημοκρατίας. Όλοι τους έχουν γράψει στη δημόδη γλώσσα της εποχής τους και ανήκουν στην πρώτη φάση της [κρητικής λογοτεχνίας](#), τη λεγόμενη «περίοδο της προετοιμασίας», στην οποία εγγράφεται και ο *Έπαινος των γυναικών*, ενώ προεικονίζουν, με διαφορετική ένταση ο καθένας, την Κρητική Αναγέννηση. Εντούτοις, για τον *Έπαινο* δεν είναι εύκολο να εικάσει κανείς ποιος θα μπορούσε να είναι ο δημιουργός του. Πάντως, έχει προταθεί πως ο συγγραφέας πιθανότατα ήταν ρωμαιοκαθολικός και φαίνεται πως γνώριζε καλά τα θρησκευτικά κείμενα και το κρητικό ιδίωμα (Σταυρακοπούλου 2013, 13).

¹ Ανώνυμο μισογυνικό σατιρικό στιχούργημα που αποτελείται από 475 δεκαπεντασύλλαβους στίχους. Επειδή συμπαράδίδεται με τον *Έπαινο*, θεωρείται ότι ανήκει στον ίδιο ποιητή· επομένως, χρονολογείται στο β' μισό του 15ου αιώνα και εικάζεται ότι είναι κρητικής προέλευσης. Ως πηγές του έχουν προταθεί ιταλικά πρότυπα (Λεντάρη 2007, 2114).

Επιπλέον, έχει υποστηριχθεί ότι κάποιοι κοινοί τόποι και μοτίβα που επανέρχονται, π.χ., η συγκέντρωση κοριτσιών σε ένα μέρος, η συνάντηση εραστών (ερωτευμένων, σε άλλα έργα) δίπλα σε παράθυρο με κάγκελα, η ύπαρξη του σεντουκιού ως σύμβολου της μοιχείας, η αναφορά στους άγαμους κληρικούς κ.ά., υποδεικνύουν ότι το κείμενο μοιράζεται ορισμένα κοινά στοιχεία τόσο με την κρητική όσο και με τη δυτικοευρωπαϊκή λογοτεχνία (Σταυρακοπούλου 2013, 76-79), παρόλο που παραμένει δύσκολη η προσπάθεια εύρεσης ενός συγκεκριμένου προτύπου.

Το ποίημα ξεκινά με σύντομο πρόλογο, όπου ο ποιητής αναφέρει το θέμα που θα αναπτύξει στη συνέχεια, δηλαδή τις κακές συνήθειες, τις ανάρμοστες συμπεριφορές και τις ανήθικες πράξεις των γυναικών, που σκοπεύει να παρουσιάσει χωρίζοντάς τες σε τρεις κατηγορίες, ανάλογα με την οικογενειακή τους κατάσταση. Η διάκριση αυτή είναι οικεία και σε άλλα έργα, όπως στην ομιλία του Ιωσήφ Βρυέννιου *Τίνες αιτία των καθ' ημάς λυπηρών* και σε μία από τις παραλλαγές του [Σπανέα](#). Έχει συζητηθεί η ύπαρξη του χρονικού επιρρήματος «τώρα» στον πρώτο στίχο «Τώρα θέλω να αρχινήσω» και φαίνεται ότι χρησιμοποιήθηκε από τον ποιητή για να διαχωριστεί το τέλος του προηγούμενου έργου, του *Συναξαρίου*, από την αρχή του *Επαίνου*. Ο επίλογος, ο οποίος θα είχε διδακτικό μάλλον περιεχόμενο –αν αναλογιστεί κανείς το έργο στο σύνολό του–, λείπει εντελώς και το κείμενο τελειώνει κάπως απότομα στο τμήμα για τις χήρες· ή θα μπορούσε, όπως έχει προταθεί (Σταυρακοπούλου 2013, 62), για διδακτικούς πάλι σκοπούς, να παραλείπεται συνειδητά.

Το κυρίως μέρος διαρθρώνεται σε τρεις βασικές ενότητες: οι παρθένες, οι παντρεμένες και οι χήρες. Η πρώτη ενότητα χωρίζεται στα εξής τμήματα: περιγραφή του καλλωπισμού του προσώπου, περιγραφή του ντυσίματος και αναφορά στην ανήθικη συμπεριφορά. Η δεύτερη ενότητα αποτελείται από τρία σκέλη: οι ερωτικές επιθυμίες, οι σεξουαλικές απολαύσεις και ο τρόπος με τον οποίο αυτές επηρεάζουν τη συζυγική σχέση. Μολονότι σε κανένα σημείο του έργου δεν γίνεται λόγος για τις καλές γυναίκες, όχι επειδή δεν υπάρχουν, αλλά επειδή σκοπός του έργου ήταν να [σατιρίσει](#) και επομένως να ασκήσει κριτική στις απαράδεκτες συνήθειες και συμπεριφορές των κακών γυναικών, έμμεσα θίγεται ο χωρισμός των γυναικών σε κακές και καλές, ενώ ο τίτλος *Έπαινος των γυναικών* φαίνεται εντελώς παραπλανητικός, μάλλον ειρωνικός, επειδή σαφώς δεν πρόκειται για έπαινο αλλά για ψόγο. Δεν πρέπει να λησμονούμε

ότι ο συνδυασμός *έπαινος – ψόγος* αποτελεί ένα από τα δεκατέσσερα είδη [Προγυμνασμάτων του Ερμούγενη](#). Άλλωστε, στον συνδυασμό αυτών των δύο στοιχείων στηρίζονται οι λεγόμενοι καθρέπτες γυναικών, με τους οποίους ο *Έπαινος* συγγενεύει στενά, π.χ., ο *Καθρέπτης γυναικών του Καισάριου Δαπόντε*, ο οποίος, βέβαια, απέχει χρονικά αρκετά, καθώς είναι έργο του 18ου αιώνα, αλλά και με άλλα παρόμοια έργα του 12ου αιώνα και εξής, γραμμένα στα λατινικά, όπως είναι τα *Speculum virginum Speculum dominarum Speculum virginum*.

Ως πιθανές πηγές του *Επαίνου* έχουν προταθεί ο *Corbaccio* του [Βοκάκιου](#) και ο *Pornodidascalus* του Αρετίνο, αλλά η πρόταση αυτή δεν έχει υποστηριχθεί με βεβαιότητα (Σταυρακοπούλου 2013, 14-21). Επίσης, διακρίνονται ομοιότητες με τα αντίστοιχα σατιρικά ποιήματα του Στέφανου Σαχλίκη,² ενώ πολύ πιθανή και λογική φαίνεται η άποψη ότι και τα δύο κείμενα είχαν ως πηγές τους κάποιο/-α γαλλικό/-ά ή αγγλικό/-ά σατιρικό/-ά κείμενο/-α με παρόμοιο θέμα, μεταφρασμένο/-α στα ιταλικά.

Ο *Έπαινος των γυναικών* είναι γραμμένος σε δημώδη γλώσσα με ανάμειξη λόγιων τύπων και στοιχείων του κρητικού ιδιώματος. Η ενσωμάτωση λέξεων από τη λόγια στη δημώδη γλώσσα αποτελεί, όπως φαίνεται, κοινή και συχνή πρακτική στους ποιητές που έδρασαν στην Κρήτη κατά τη διάρκεια του 14ου και 15ου αιώνα. Για παράδειγμα, πολύ χαρακτηριστικοί είναι οι τύποι του βοηθητικού ρήματος *ειμί – έν(αι)* και *ήτον*. Ακόμη, η γλώσσα βρίθει από άσεμνες λέξεις και τολμηρές εκφράσεις.

Κλείνοντας, χρειάζεται να αναφέρουμε τόσο την ύπαρξη της σύγχρονης κριτικής έκδοσης από την Francesca Vuturo (2011), η οποία περιέχει ιταλική μετάφραση και εκτενή σχολιασμό, όσο και ότι η παρουσίαση του κειμένου στο ηλεκτρονικό περιβάλλον «Δημώδης Γραμματεία: Από τον *Διγενή Ακρίτη* έως την πτώση της Κρήτης» βασίζεται στην πιο πρόσφατη (χρηστική) μονοτονική έκδοση, που κυκλοφόρησε από το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (ΙΝΣ), σε επιμέλεια της Σωτηρίας Σταυρακοπούλου (2013).

² Πρόκειται για τα ποιήματα *Καταλόγιν της Πόθας* ή *Έπαινος της Ποθοτζουστουνιάς*, *Βουλή των πολιτικών* και *Γκιάστρα των πολιτικών*. Παρά την αβέβαιη χρονολογική σειρά τους, όλα τοποθετούνται στην πρώτη συγγραφική του περίοδο (πριν το 1371) και έχουν έντονα σκωπτικό περιεχόμενο, καθώς καταφέρονται εναντίον των «πολιτικών», δηλαδή των αγοραίων γυναικών, οι οποίες θεωρούνται υπεύθυνες για τον ξεπεσμό του ποιητή.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Λεντάρη 2007

Τίνα Λεντάρη, «Συναζάριον των ευγενικών γυναικών και τιμιωτάτων αρχοντισσών», *Λεξικό νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, Πατάκης, Αθήνα 2007, σ. 2114.

Σταυρακοπούλου 2013

Σωτηρία Σταυρακοπούλου (επιμ.), *Ο έπαινος των γυναικών* [Παλιότερα Κείμενα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, 5], ΑΠΘ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Θεσσαλονίκη 2013.